

Skiflerde zenanlaryň orny

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 января, 2025

Skiflerde zenanlaryň orny İSKİT TÜRKLERİNDE KADINLARIN ÖNEMİ

Amazon efsanelerinde yer alan anlatılar, yüzyıllardan beri insanları hayrete düşürmekte ve hayran bırakmaktadır. Bu anlatılardaki Mitoloji ile iç içe geçmiş tarihlerinde İskit Türk kadınlarını “Amazonlar” olarak öncelikle Grek, sonrasında ise Roma tarihi kaynaklarında görürüz. Neredeyse tanrılara eşit güçteki kahraman Herakles’in (Hercules) maceralarında, Argonotların lideri İason’un Gizemli Altın Post seferinde, Atinalı kral Theseus ile olan çekişmelerinde, antik dünyanın en büyük efsanevi savaşlarından biri olarak görülen Troya’nın kuşatmasında ve daha birçok efsanede İskit kadınları olan

Amazonlar başrolleri paylaşırlar. Antik Grekleri ve sonrasında Romalıları bu kadar etkileyen, efsanelerine ve tarihlerine konu olan bu cengâver kadınlar, aslında İskit diyarında yaşayan ve savaşçı Türk geleneklerini günlük hayatlarında icra eden hatunlardı. Bu savaşçı kadınlar, siyasi, sosyal ve askeri alanlardaki üstünlükleri ile dönemin diğer kavimlerindeki kadınların hiçbir zaman sahip olamadığı haklara sahiptiler. Bu kadınların mensubu olduğu atlı-göçebe İskit boylarının Dünya tarihinde iz bıraktığı dönemler, yaklaşık olarak M.Ö. 8. yüzyıldan M.Ö. 2. yüzyıla kadar olan süreci kapsamaktadır. Bu dönemde İskitler, atlı göçebe kültürün en savaşçı ve en gelişmiş kavmi olarak, çeşitli boylar ve yüzlerce bodun halinde doğudaki heybetli Altay Dağları'ndan batıdaki Tuna Nehri'nin suladığı geniş düzlükler üzerindeki verimli sulak alanlara kadar hâkimiyetlerini sağlayarak, Avrasya'nın efendileri olmuşlardır. Ancak kimi antik tarihçilere göre asıl İskitler (Avrupalı İskitler), Karadeniz'in kuzeyinde yer alan Tuna ve Don nehirleri arasındaki geniş step ve ormanlık alanlarda yaşamışlardır (Sinor, 1990: 97). Yaşadıkları bölgelerin belli olmasına rağmen, Modern Antik Tarihçiler bu güçlü uygarlık hakkında, aynı yüzyıllarda yaşayan diğer kavimlere nisbetle kısmen daha az tarihi bilgilere sahip olmuşlardır. Antik kaynaklar, İskitlerin kıtlık dolayısıyla kendi akrabaları ve Hunların ataları olan Hiung-Nular ile çatışmalarının sonucunda Asya'dan boylar halinde batıya göç ettikleri hakkında bilgi vermektedir (Grousset, 1989: 19).

Antik Tarih anlatımlarına göre bu güçlü İskit Türk boyları, M.Ö. 7. Yüzyılda doğuda Altay Dağları'ndan batıda Tuna Nehri'ne kadar olan geniş topraklarda büyük bir imparatorluk vücuda getirmiştir. Yaklaşık 400 sene boyunca, başta antik Yunanlar ve Persler olmak üzere çevrelerindeki kavimler ile siyasi, askeri ve sosyal olarak ilişkide bulunan İskit boyları, zamanla karışıklığa düşmüş ve zayıflama sürecine girmiştir. Batıda ve özellikle Trakya topraklarında, M.Ö. 4. yüzyılın ikinci yarısında Büyük Fatih İskender'in babası olan Makedon II. Philippos, buradaki İskit boylarını hâkimiyeti altına almıştır. Doğuda ise, yine İskit boylarından biri olan Sarmatlar, yönetimi ele geçirmeye başlamıştır. Savaşçı Sarmatlar, zırhlı süvari birlikleri ile Don Nehri'ni geçerek, M.Ö. 4. yüzyılın sonuna kadar, bölge bölge diğer tüm İskit boyları ile savaşarak hâkimiyetlerini genişletmiş ve batıya

doğru ilerlemişlerdir. Özellikle sonraki Romalı tarihçiler tarafından verilen bilgilere bakılırsa savaşçı göçebe kültürü ile yoğrulan bu boy, İskitleri de içine katarak, artık sadece Sarmatlar adıyla anılmaya başlayan bir Türk boyu haline gelmiştir (Grousset, 1989: 10-150).

Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan İskit-Türk boyları, Klasik Dünya ile çok yakın ilişkilerde bulunmuşlardır. Onların uzun süren bu ilişkileri ile birlikte, Avrasya'nın en ücra köşelerine kadar Helenistik Kültür ve İskit Türklerinin sahip oldukları gelişmiş ve orijinal atlı-göçebe kültürü yayılmıştır. İskitlerin gelişmiş formdaki askeri donanımları, at koşum takımları ve hayvan üslubunda yapılan sanat ürünleri, Tuna bölgesinden doğudaki uzak Çin'e kadar, bütün göçebe ve yerleşik kavimler arasında yaygınlaşmış ve kullanılmıştır (Belier, 1991: 69).

Rusların, İskit Türkleri hakkında yaptıkları 200 senelik arkeolojik çalışmalarına rağmen, bu büyük kültürün tarihi hakkında birçok cevaplandırılmamış soru bulunmaktadır. Makalemizin ana konusu olan İskitlerin savaşçı kadınları hakkında ise daha fazla bilgilere ulaşılmıştır. Bu bilgiler için temelde üç kaynağa başvurulmuştur. Bunlar, antik Grek ve Romalı yazarların bıraktıkları kayıtlar, özellikle çömleklerin ve heykellerin önde geldiği zengin Greko-Roman ikonografisi ve arkeolojik bulgulardır.

1. İskit Kadınları

İskit yurdunu gezip gören Halicarnassoslu tarihçi Herodotos'un eseri, İskit kadınları hakkında en önemli kaynaklardan birini teşkil eder. Bu esere göre İskitler ve İskitlerin bir toplumsal statüye sahiplerdi. Grekler bu kadınlara oiorpata, yani erkek öldüren derlerdi (Anthony, 2007: 16). Herodotos'un bahsettiğine göre amazonların torunları olan Sarmat kadınları ise, geleneksel kültürlerine bağlı olarak yaşarlardı. At üzerinde erkeklerle veya yalnız başlarına avlanmaya gider, savaşlara katılır ve erkeklerle aynı giysileri giyerlerdi. Sarmatlar, İskitlerle aynı dili konuşmalarına rağmen, Amazonların tam olarak bu dili kavrayamamış olmalarından dolayı farklı bir lehçeyle konuşurlardı. Herodotos'un belirttiğine göre bu savaşçı kadınlar, geleneklerine göre en az bir erkek düşmanı öldürmeden evlenemezlerdi. Bu nedenle

kimi kadınlar yaşlanana kadar evlenemezlerdi. (Herodotos, 1885/2011: 341,342).

Yunan tarihçi ve coğrafyacı Strabon'un eserinde yer alan ve efsane ile gerçeğin iç içe geçtiği anlatılara göre bu müthiş kadın savaşçılar, değişik gelenekleri ile erkeklerden ayrı bir şekilde kendi kadın topluluklarında yaşarlardı. Ana vatanları ise Karadeniz'in güney kıyılarında uzanan Sinop ile Trabzon arasındaki bölgeydi. Büyük olasılıkla Anadolu'ya doğru M.Ö. 7. yüzyılda gerçekleşen İskit-Kimmer göçleri ile buralara yerleşen İskit kadınları, Greklerin onlara taktıkları Amazon isimleri ile anılmaya başlamışlardı. Bu kadınlar, kendilerini tehdit eden her türlü düşmana karşı cesurca savaşır, savaş alanında ancak çok tecrübeli ve güçlü savaşçılar tarafından mağlup edilebilirlerdi. Antik kaynakların belirttiğine göre güçlü gördükleri bazı erkek savaş esirleri ile nüfuslarının devamı için cinsel ilişkiye girer, sonra bu erkekleri öldürür, sadece çocukları sağ bırakırlardı. Hamile amazondan doğan erkek çocuklar yurttan uzaklara sürülür, kızlar ise o dönemin meşhur sertliği ile bilinen Spartalı standardında askeri eğitim görür, müthiş savaşçılar ve at sürücülerini olarak yetiştirilirlerdi (Strabon, 1961: 11. 503).

Amazonlar çatışmalarda çok çeşitli silahları kullanırlardı. Antik yazarlara ve ikonografik kaynaklara göre, kullandıkları en temel silahlar ok ve yaylar, ciritler, mızraklar ve çift ağızlı büyük savaş baltalarıydı. Savunma silahlarının arasında ise en fazla, Grek yazarların bahsettikleri yarım ay şeklinde olan Grekçe peltast denen hasır kalkanlar, savaş kemerleri ve Helenistik tunç miğferleri bulunurdu (Miroshina, 1995: 6). Hippocrates'in betimlemesine göre Amazonların sağ göğüsleri bulunmazdı. Bunun nedeni ise kendilerinin yaptıkları sağlam tunç plakaları ısıtarak kız çocuklarının göğüslerine ilıştirmeleriydi. Bu dağlama nedeniyle deriye işleyen bu plakalarla sağ göğüs bir daha büyümmez, bu sayede zamanla tüm güç sağ omuz ve sağ kolda toplanırdı[I]. Amazonlar, savaş gereci olarak kullanmalarının yanında, hayatlarının her alanlarında atlarına da çok bağılılardı. Yazılı kaynaklarda cesur savaşçılar olarak betimlenmelerinin yanında tecrübeli

süvariler olarak da bahis olunurlardı. Atların, amazonların hayatında çok önemli bir rol oynamasını, açıkça en güçlü ve efsanevi kraliçelerinin adlarında da görürüz: Lisippa, Hippo ve Hippolita. Bu kraliçelerin isimlerinin hepsi Grekçe at kelimesi ile aynı kökten gelmekteydi (Johns ve diğerleri, 1997: 70).

Başta Herodotos olmak üzere, antik yazarların savaşçı İskit ve Sarmat kadınları hakkında yazdıkları uzun bir süre gerçekdışı olarak görülmüş ve tarihi olarak önemsenmemiştir. Ancak 1960'larda ve 70'lerde Volga ve Ural bölgelerinde, İskit-Sarmat Kurganlarında yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkan arkeolojik bulgular, bu görüşlerde radikal değişikliklere neden olmuştur. Bu mezarlarda yer alan kadın iskeletlerinin yanında bulunan zengin silah, zırh ve koşum takımları, antik kaynakların doğrulanmasını sağlamıştır. Ele geçen bu müthiş el işçiliğine sahip buluntularla, İskit-Sarmat kadınlarının toplumda çok önemli bir konumda oldukları da anlaşılmıştır. Kimi tarihçiler tarafından ise bu bölgedeki boyların bir ana tanrıça kültüne inandığı ve savaşçı kadınlara kutsal bir önem atfettikleri şeklinde yorumlanmıştır. Bu etkileyici bulgulara göre İskit-Sarmat kadınları, sadece cesur savaşçılar değil, aynı zamanda birçok ritüel ve dini ayrıcalıkları da ellerinde bulunduran savaş önderleri olabilmekteydi. Sadece kadın mezarlarında bulunan taşınabilir taş sunaklar, taş kaşıklar ve süslü hayvan figürinleri, aynı zamanda burada bulunan ritüel objelerle birlikte ele geçen profesyonel bir savaşçıya ait olması gereken birçok silah çeşitleri (Fialko, 1991: 8) bu görüşü destekler niteliktedir.

Herodotos ile başlayan ilk yazılı kaynaklarda belirtildiğine göre Amazonlar genellikle Volga-Ural bölgelerine değil, Azak Denizi bölgesi ve Tanais Nehri (Don Nehri) yakınındaki Antik Tanais şehrinin bulunduğu bölgelere yerleştirilmiştir. Buradaki Sarmat öncesi İskit kurganlarında da silahları ile gömülmüş birçok kadın mezarı ortaya çıkarılmıştır. Bu arkeolojik bulgulara dayanarak birçok tarihçi, Amazonların özellikle Azak Denizi civarında yaşadığını belirtmektedir. Plutarkhos'a göre Tanais Nehri önceden Amazon Nehri olarak

adlandırılmaktadır. Bunun nedeni ise Amazonların bu nehirde yıkanmaları olarak belirtilmektedir. Çoğu antik yazarın belirttiğine göre ise bu bölge ilk olarak Sarmatların değil, İskit Türklerinin hâkimiyeti altında bulunmaktaydı. Amazonların çoğu geleneklerinin İskit gelenekleri ile aynı olması, bu savaşçı kadınların İskit bölgesinin yerlileri olmalarını da kanıtlamaktadır. Bu açıklama ile Herodotos'un belirttiği Amazonların efsanevi anayurtları olan Karadeniz'in Güney kıyılarından Azak Denizi kıyılarına gelmeleri bir şekilde anlaşılabilir. Fakat kimi tarihçiler, Ural-Volga bölgesindeki bulgulara dayanarak, gerçek Amazonların sadece Sarmat kadınları olduğunu savunmaktadır (Fialko, 1991: 9,10). Ancak bu durum, daha yakın bir zamanda, 1991 yılında İskit bölgesinde yapılan geniş ölçekli kazılarla değişmeye başlamıştır. Ortaya çıkarılan birçok kurganda bulunan kadın mezarlarının incelenmesi sonucunda, buralarda bulunan arkeolojik bulguların Sarmat kadınlarının mezarlarında bulunan objelerle büyük benzerlik gösterdiği görülmüştür. Arkeologlar Tuna ile Don Nehri arasındaki bölgelerde keşfettikleri 112 kadın mezarında silah buluntularına rastlanmıştır. Bu mezarlarda yapılan antropolojik çalışmalara göre, bu kadınların yüzde 70'i 16 ile 30 yaşları arasında ölmüş olduğu tespit edilmiştir (Fialko, 1991: 10,11).

Güney Ukrayna'da bulunan Akkerman yakınındaki 16 nolu Kurgan, bu tarzdaki mezarların en heyecan vericisidir. Burada bulunan savaşçı bir kadın iskeletinin yanında sayısız adak eşyaları, tunç ve gümüşten yapılmış güzel işçiliğe sahip bilezikler, tunç bir ayna, kolye, cam boncuklar, kurşun iğ halkaları, içinde yemek kalıntıları bulunan yemek kapları, sadakla birlikte bulunmuş 20 mahmuzlu tunç ok ucu, iki mızrak başı ve deri üstüne metal plakaların kaplanması ile yapılan mükemmel bir savaş kemeri bulunmuştur. İncelemeler sonucunda burada yatan savaşçı kadının kafatasında çeşitli kesikler ve diz kapağına saplanmış mahmuzlu bir ok ucuna rastlanılmıştır. Bu savaşçı kadının aldığı savaş yaraları ile öldüğü anlaşılmaktadır (Rolle, 1989: 29).

Ukrayna'daki Ordzhonikidze yakınındaki 13 nolu kurgandaki ana

mezarda ise sol dizine saplı bir tunç ok başı bulunan bir İskit kadının iskeletlerine rastlanmıştır. Araştırmalar bu kadının da savaş yaraları dolayısıyla öldüğünü göstermektedir. Bu mezarda bulunan kadınlara ait objelerin yanında, 16 nolu kurgandaki gibi 7 tunç ok başı ve iki demir mızrak başı ele geçmiştir. Ancak burada yatan kadın savaşçının yanında bir bebeğe ve 7-10 yaşlarında olduğu tahmin edilen bir erkek çocuğa ait iskeletler de bulunmuştur. Buradaki buluntular, savaşçı İskit kadınlarının sadece bakirelerden oluşmadığı, aynı zamanda annelik yapan kadınların da varlığını göstermesi bakımından önemlidir. Buna ek olarak, antropolojik incelemelere göre kurganlarda bulunan bu İskit kadınlarının çoğunun yaşlarının genç olduğu anlaşılmaktadır (Terenozhkin ve diğerleri, 1983: 179).

1991'deki Ukrayna kazıları sonucunda elde edilen ayrıntılı bilgilere göre, kurganlardan çıkartılan silahların kökeni buradaki bozkır ve ormanlık bölgelerdir. 112 kurgandan elde edilen silahlar incelendiğinde çoğunun çeşitli tunç ok uçları, demirden mızrak ve cirit başlarından oluştuğu görülmüştür. Kılıçlar ise İskit-Sarmat kadınlarının mezarlarında nadir olarak ele geçmiş, savaş baltaları ise hiç rastlanmamıştır (Fialko, 1991: 12). Savunma silahları da İskitya'daki Amazon mezarlarında ele geçmesine rağmen gayet nadir olarak bulunmuştur. Sadece 3 kurganda savaş kemerlerine rastlanmış, birinde ise 7-10 yaşlarındaki bir kız çocuğuna ait olan mezarda demir bir zırh ve iki mızrak başı ele geçmiştir (Fialko, 1991: 11). Bu buluntulardan yola çıkılarak yapılan yorumlarda, Amazon olarak adlandırılan savaşçı İskit kadınların, özellikle M.Ö. 5. yüzyıl ve 4. yüzyıllarda İskit ordularında özel kuvvetler halinde ve hafif kuşamlarla süvari olarak görev yaptıkları belirtilmektedir (Fialko, 1991: 13). Giysilerine bakıldığında ise, kimi kurganlardaki gömütlerde konik şekilli keçeden başlıklar ele geçmiştir. Bu başlıklar, antik Grek yazarların eserlerinde bahsedilen ve çömlükleri boyayan zanaatçıların yaptıkları Amazon resimlerindekilerle birebir uyumaktadır (Davis ve diğerleri, 1995: 87). Bahsedilmesi gereken bir konu da bu giysilerin ele geçtiği

kurganlarda da aynı şekilde silahlar, tunç, gümüş ve altından yapılmış aynalar, bilezikler, yüzükler, küpeler ve Yunanistan'dan ithal edilmiş çömleklere de rastlanmıştır. Tarihi Varvara Illynskaya'nın belirttiğine göre, sıradan İskit kadınlarından farklı olarak Amazon mezarları, kurganların ortasına, yani merkezine defnedilmiştir. Bu bakımdan bu savaşçı kadınlar, erkek savaşçılarla eşit olarak görülmüştür (İllynskaya, 1966: 169).

Bazı durumlarda kurganlar, ritüel hendeğ-i ile çevrilmektedir. Bu ritüel hendeklerinden bazılarında veya kurganın içinden ele geçen amfora parçalarının üstüne işlenen resimlerde, bir çeşit törenin dzenlendiğ-i görülmektedir. Aynı zamanda bu amforaların yanında çeşitli hayvanlara ait kemiklere de rastlanılmaktadır. Bunun yanında tüm İskit-Sarmat kadınlarının mezarlarında, kadın savaşçının yanında, başta at olmak üzere koyun ve sığır kemikleri de silahlarla birlikte bulunmaktadır. Tüm bu kaynaklar, kurganlarda bir çeşit dinsel ritüel töreninin dzenlendiğ-i işaret etmekte, bu törenlerin aynalarına erkek mezarlarında da rastlanmaktadır (Fialko, 1991: 9).

Yapılan bu kazılar neticesinde ortaya koyulduğ-u üzere, Tuna'dan Don Nehri'ne kadar olan tüm bu geniş alanlarda yaşıyan savaşçı kadınlar tarafından kullanılan silahların, giysilerin, ritüel ve günlük eşıyaların, kısacası kültürel unsurların tümünün aynı karakteristiğ-e sahip olduğ-u ortaya konmuştur.

Don Nehri (Antik Tanais), Karadeniz'in kuzeyinde yaşıyan İskit Krallığı'nın en doğusunda kalan bölgedeydi. Burada bulunan ve özellikle M.Ö. 5. yüzyıldan 4. yüzyıla kadar tarihlenen İskit kurganları, Don Nehri'nin yukarı kesimlerindeki Voronezh'den Azak Denizi'nde dkldğ-u yere kadar yaygınlık göstermektedir. Son zamanlara kadar çoğunlukla güneyde Amazon kurganları bulunmuşken, 1980'lerden itibaren nehrin kuzey bölgelerinde de özellikle M.Ö. 5. ve 4. yüzyıllara tarihlenen 24 tane silahları ile gömülmüş savaşçı kadınların bulunduğ-u kurganlar ortaya çıkarılmıştır (Kopylov, 1992: 41).

1967 yılında Voronezh'de ise hayli saygın olması gereken bir

amazon gömütü bulunmuştur. 30 nolu kurganda bulunan kadın iskeletinin, yapılan araştırmalarla 40 yaşlarında olduğu ve zengin bir kuşanıyla gömüldüğü ortaya çıkarılmıştır. İskeletin yanında demir bir mızrak başı, büyük ve zengin işçiliğe sahip bir demir kılıç, tunç ve demirden boynuzlu ok uçları, tunç ayna, büyük bir Grek amforası, el işi güzel bir kâse, kollarında iki tunç bilezik ve boynunda ise cam ve altın boncuklarla süslü bir kolyeye rastlanılmıştır (Brashinsky, 1973: 60). Yüksek ihtimalle güçlü ve soylu bir İskit-Türk kadınının mezarı olan bu kurgan, Karadeniz-İskit boyunun merkezi bölgesine yakın bir yerde bulunmaktadır. Herodotos'un tarihinde bahsedilen Pers kralı Darius'un kuzey Karadeniz seferi sırasında, İskit kralı İdanthysos'un bahsettiği ataların mezarları da bu bölgelerde olduğu tahmin edilmektedir (Herodotos, 1885/2011: 346).

Voronezh'de bulunan bu büyük kurganla birlikte, sonraki tarihlerde özellikle bu bölgeye yakın olan Kolbino ve Ternovoye kasabalarında da birçok kurgan bulunmuş; bu kurganlardan da zengin silahlar, ritüel ve kadın aletleri ile gömülmüş birçok Amazon mezarı ortaya çıkarılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucu, kurganların büyüklüğü, çevresinde dini törenlerin yapıldığını gösteren hayvan iskeletleri ve çömlek parçaları, bu kurganları çoğunun soylu ve genç İskit kadınlarına ait olduğunu ortaya çıkarmıştır (Gulyaev ve diğerleri 1998: 119-129).

Görüldüğü üzere bu bölgelerdeki savaşçı kadınların kurganlarındaki buluntularla, İskitya'nın diğer bölgelerindeki buluntular da (aynı zamanda Sarmatya'nın da içinde bulunduğu bölgeler) birbirleri ile kültürel olarak aynılık göstermektedir. Bulgular sonucunda bu savaşçı kadınların, efsanelerde bahsedilen bütün erkeklere saldıran, sadece kadınlardan oluşan vahşi Amazonlar olmadıkları, büyük ihtimalle boyların korunmasında, askerlik hizmetinde ve avlarda erkeklerle birlikte yer alan cengâver ruhlu Türk kadınları oldukları ortaya çıkmaktadır. Büyük ihtimalle İskit gelenek ve göreneklerinde, kadınları da kapsayan bir askerlik hizmeti bulunmaktaydı. Genellikle İskit-Türk kadınları ve

kızları, erkekler akınlara, seferlere ve sezonluk sürü çobanlığı için uzaklara gittiğinde bodunların merkezini korumaktaydı.

Bu kadınlar, özellikle küçük yaştan itibaren İskit geleneğinde askeri eğitim almaya başlarlar ve en iyi seviyede at binip ok atmayı öğrenirlerdi (Murzin ve diğerleri, 1999: 181). Sicilyalı Diodorus'un belirttiğine göre İskit kadınları erkekler gibi savaşmayı öğrenirler, onlar gibi cesur olurlar ve her türlü zihinsel ve fiziki üstünlüğe sahip olurlardı. Aynı zamanda bu özellikler sadece İskit kadınlarında bulunmaz çevredeki diğer göçebe boyların kadınlarında da görülmüştü (Diodorus Siculus, 1989: 2.44-46).

Eklenmesi gereken önemli bir nokta da, kurganlarda bulunan kült ve dini sembollere sahip eşyalar, bu kadınların sadece tecrübeli birer savaşçı olmadıklarını, sosyal, politik ve dini olarak da önemli bir yere sahip olduklarını gösterir. Belki bir ana tanrıça kültüne tapınılması bile söz konusu olabilir. Bunu, özellikle M.Ö. 8. yüzyıl sonlarından itibaren başlayan İskit-Kimmer akınları sonucu, Anadolu'da önem kazanan Efesli Artemis, Afrodite Apartura, Kibele gibi önemli tanrıça kültlerinde görülebilir. Kimmerlerin peşinden M.Ö. 8. Yüzyılın sonunda Anadolu'ya gelen İskitlerin savaşçı kadınları, yüksek olasılıkla Terme'de kutsal bir kadın krallığı kurmuş olabilir. Bu şekilde Greklerle sosyal, askeri ve siyasi olarak ilişkilere giren bu kadınlar, onların literatürlerinde efsanevi savaşçı Amazonlar olarak yer alabilir.

İskit kadınları, Amazonlar adıyla anılarak Arkaik dönemdeki Grek sanatında da birçok efsaneyle iç içe geçmiş bir şekilde önemli bir figür olarak görülmüştür. Greklerin en önemli destanlarından biri olan İliad'da da Amazonlara Antianeirai (erkek gibi dövüşenler) denilmiştir (Homeros, 1998: 180). İç içe geçmiş bu efsanelere ve antik yazarların eserlerine göre Amazonlar, verimli ve güçlü Likya'yı bile istila etmiştir. Bunun üzerine buranın kralı İobates, kıskançlığından ötürü, ünlü Grek kahramanlarından olan Bellerophon'u Amazonlar tarafından öldürülmesi için onlara karşı göndermiştir. Ancak Bellerophon, Amazonları bozguna uğratmayı başarmıştır

(Homeros, 1998: 186). Diodorus Siculus'a göre ise Amazonların güçlü kraliçesi Myrina, bugünkü adıyla Libya olarak bilinen ülkeye büyük bir askeri sefer düzenlemiştir (Diodorus Siculus, 1989: IV. 16). Bu sefer sonucunda oradaki Atlantianlar denilen halkı bozguna uğratarak, gelişmiş şehirleri Cerne'yi yakıp yıkmıştır. Bu başarıdan sonra, Atlantianların komşuları savaşçı Gorgonlarla da çatışmaya giren Amazonlar, o kadar başarılı olamamıştır. Bunun üzerine Myrina, doğuya ilerleyerek Mısır firavunu Horus ile anlaşma sağlamış, daha doğudaki Suriye, Arabistan ve Kilikya'da bulunan şehirleri ele geçirmiştir. Daha sonra ünlü Troya kralı Priamos tarafından desteklenen Frigya'yı da ele geçiren bu güçlü kraliçe, batıya ilerleyerek Ege Denizi'ndeki birçok Grek adasına hâkimiyetini kabul ettirmiştir. Ancak kuzeybatıda, Trakyalı Mopsus ile birleşen Sipylus önderliğindeki İskitler, kuzeye ilerleyen Myrina ile savaşa tutuşmuşlar ve Amazonları bozguna uğratarak kraliçeyi öldürmüşlerdir (Strabo, 1961: 11. 5. 5.-12. 3. 22).

Myrina'dan sonra Amazonların başına geçen Hippolyta hakkında ise, Greklerin en güçlü kahramanı olan Herakles (Latince Hercules) ile olan teması efsanelerde geçmektedir. Kral Eurystheus tarafından Amazonların kraliçesi Hippolyta'nın kemerini almakla görevlendirilen Herakles, Terme'ye geldiğinde kur yaparak Hippolyta'nın kemerini almayı başarır. Ancak bu savaşçı kadınların gücünden ürker, o bile Amazon diyarından kaçır (Diodorus Siculus 1989: IV. 16). Kimi efsanelere göre ise Herakles'in yoldaşı olan Atinalı Theseus, Termessos'tan (Terme) dönüşte Hippolyta'nın kardeşi Antiope'yi kaçıtır. Sonrasında Antiope ile aşk yaşamasına rağmen Hippolyta, öc almak amacıyla Atina'nın yer aldığı Attika Bölgesi'ne sefer düzenler. Atinalılar ile Amazonların bu savaşları, özellikle Atina'daki ünlü tapınak Parthenon ve Halicarnassos'daki müzenin üzerindeki rölyeflerde gösterilmiştir.

Bir diğer efsaneye göre Hippolyta'yı bir av sırasında yanlışlıkla öldüren kardeşi Penthesilea, bu üzüntüsüne rağmen Amazonların sonraki kraliçesi olmuştur. Bu sırada Grekler, kral Agamemnon önderliğinde Troya'ya bin gemili büyük bir sefer düzenlemiştir. Bunu haber alan Penthesilea, Anadolu'yu

savunmak amacıyla Troya safında yer alarak batıya doğru yola çıkmıştır. Troya'ya, güçlü prens Hektor'un, Akhilleus tarafından öldürülmesinden sonra varan Penthesilea, Troyalılara Akhilleus'u öldüreceğinin sözünü vermiştir. Savaş sırasında birçok Grek kahramanını öldüren Penthesilea, efsaneye göre o dönemin en büyük savaşçısı olan Akhilleus'un karşısına da çıkmış, fakat başarılı olamayarak öldürülmüştür. (Lorre ve diğerleri, 2004: 1-19). Diğer bir efsaneye göre ise amazonlar, Tuna Nehri'nin Karadeniz'e döküldüğü yerin yakınında olan ve Akhilleus'un küllerinin annesi Thetis tarafından bir mozoleye konulduğu efsanevi Leuke Adası'na sefere çıkmışlardır. Adaya ulaştıklarında, Akhilleus'un hayaletinin ortaya çıkmasıyla Amazonların atları ürkmüş ve sahiplerini sırtlarından atarak üstlerinde tepinmeye başlamıştır. Bu nedenle başarıya ulaşamayan amazonlar, adadan çekilmek zorunda kalmışlardır (Lorre ve diğerleri, 2004: 20). Amazonlar hakkındaki bu efsanevi bilgilerin yanında, çeşitli kaynaklarda Büyük İskender'in zamanında da Anadolu'da bulundukları hakkında bilgi verilmiştir. İskender'in seferleri sırasında yanında bulunan yazarlardan birkaçı, amazon kraliçesi Thalestris'in bu büyük fatihin başarılarını duyarak onu ziyaret ettiği ve ondan hamile kaldığını belirtmişlerdir. Ancak Plutarkhos eserinde, İskender'in yakın arkadaşı ve komutanlarından biri olan Trakya kralı Lysimakhos'a, sonraki zamanlarda bu olay söylendiğinde, onun güldüğü ve "O zaman ben nerdeydim ki ?" dediğinden bahsetmiştir. (Plutarch, 1977: 46. 1.).

İlk büyük antik tarihçi Herodotos'un açıklamasına göre ise Grekler, Amazonlarla Karadeniz'in güneyinde bulunan Thermodon Nehri (Bugünkü Samsun-Ordu arasındaki Terme Çayı) civarında büyük bir savaşa tutuşmuşlardır. Çekişmeli savaş sonucunda amazonları yenmeye muvaffak olan Grekler, birçok kadın savaşçıyı esir alarak gemilerine yüklemişlerdir. Sonrasında denize açıldıkları sırada ayaklanan Amazonlar, bütün Grekleri öldürmüşlerdir. Ancak denizciliği bilmeyen bu kadın savaşçılar, aniden patlak veren büyük bir fırtına sonrası Kuzeydeki Azak Denizi kıyılarına sürüklenmişler ve İskit

diyarında karaya çıkmışlardır. Sonrasında Amazonlar, kısa sürede İskitlerle savaşılmaya başlamışlardır. Savaşçıları savaşçıların kadın olduğunu fark eden İskitler, barışçıl ve samimi ilişkiler kurmak amacıyla aralarından seçtikleri genç ve güçlü erkekleri Amazonlarla görüşmeye yollamışlardır. Görüşmeler sonucunda erkekleri beğenen Amazonlar, İskit gençleri ile evlenmiş ve bu sayede Sarmat adı verilen yeni ve güçlü bir boy ortaya çıkarmışlardır (Herodotos, 1885/2011: 339-342). Bu efsanelerdeki zaman yanlışlıklarına rağmen, efsanelerin gerçeklerin gölgeleri oldukları tarihçiler tarafından da bilinmektedir. Amazonlar hakkındaki bilgilerin geniş bir coğrafyada birbirini doğrular bir nitelikte dile getirilmiş olması da, anlatılardaki kültür unsurlarının çoğunlukla doğru olduğunu göstermektedir. Bu nedenle bu bilgilere özel bir önem atfedilmektedir. İskit Türklerindeki kadınların siyasi hayattaki rolünü vurgulayan bu efsanevi bilgilerin yanında, tarihi olarak gerçekliği kanıtlanmış bilgiler de yer almaktadır. Herodotos'un verdiği bilgilere göre büyük Pers kralı Kyros, birçok kavmi hâkimiyetine aldıktan sonra ömrünün son yıllarını İran'ın kuzeydoğusunda oturan bozkır kavimleri ve en çok da İskitlerle savaşmakla geçirdiği anlaşılmaktadır. Bu sırada İskitlerin başında ünlü kadın hükümdar Tomris bulunmaktaydı. Aşağı Oxus bölgesinde güçlü Pers ordusunun karşısına çıkan İskitlere komuta eden Tomiris, savaşta "turan taktiği" ya da "kurt oyunu" adı verilen bozkır savaş taktiği ustaca uygulamış ve Pers ordusunu mağlup ederek (Durmuş, 1996: 89), Perslerin Asya'ya yayılmasını engellemiştir.

Pers-İskit Mücadelesi haricindeki efsanelerle iç içe geçmiş olan bu anlatılar, aslında Grek ve Romalıların, İskit ve sonraki Sarmat kadınlarını bizzat savaş alanlarında görmesi ve hayal güçlerinin bir sonucudur. İlk tarihçilerden sayılan Herodotos'un Tarih'inde bahsettiği Amazonların İskit diyarına gidişi ve buralarda İskitlerle karışarak Sarmatların atalarını oluşturmaları hikâyesi, büyük ihtimalle İskitler ve Grekler arasında yıllar boyunca konuşulagelmiş hikâyelere dayanmaktaydı. Amazonların anayurdunun Terme civarına

yerleştirilmesi hakkında ise, bu bölgenin aşırı derecede nemli oluşu ve geniş çaplı arkeolojik kazıların yapılmaması, bu konuda daha fazla yorum yapılamamasına neden olmaktadır.

2. Sonuç

Antik Çağ'daki İskit-Türk kadınlarının sosyal, siyasal, askeri ve ekonomik hayatta sahip oldukları bu öneme, dönemin diğer kavimlerindeki kadınların hiçbirisi maalesef sahip olamamışlardı. İskitlerle aynı dönemde yaşayan Asurlularda kadınlar, sosyal hayatta son derece sınırlı haklara haizdi. Yanlarında ailenin erkek fertlerinden biri olmadan evden dışarıya çıkamamakta, dışarıya çıkanlar ise örtünmek zorunda bırakılmaktaydı. Örtünmeden dışarıya çıkabilen kadınlar ise erkek arayan kadınlar ve fahişelerden oluşmaktaydı.

Bununla birlikte Asurlu kadınların toplumsal hakları da son derece kısıtlanmıştı. Bir erkekle iletişime geçmeleri çok katı kurallara tabi tutulmuştu ve verilen cezalar gayet acımasızdı. Yüksek toplumsal statüye sahip olan saraylı kadınların bile, çok yakın akrabaları dışında bir erkekle yalnız başlarına konuşmaları kesinlikle yasaktı. Bunun yanında tüm kadınlar, sosyal, siyasal ve ekonomik alanda erkeklerle karşılaştırılamayacak kadar düşük bir hayat standardına sahiptilerdi (Brooks, 1923: 187-194).

Dönemin diğer önemli bir kavmi olan Antik Yunanlarda da durum pek farklı değildi. Günümüz demokrasisinin kurucusu, insan hakları ve felsefeyi insan âlemine armağan eden bu millet, kadınlarına erkeklerle karşılaştırıldığında son derece düşük bir hayat standardı sunmaktaydı. Demokrasinin sadece erkekler tarafından yaşanabildiği Greklerde, Polis devletinin tüm yurttaşlık hakları da sadece erkeklerle sınırlıydı. Grek şehirlerinde de kadınlar çoğunlukla evden dışarı çıkmamakta, tüm işlerini evlerinde görmekteydi (Tannahill, 1992). Tarihçilerin verdiği bilgilere göre Grek kadının durumu reşit olmayan bir çocukla eşit statüdeydi. Kadın, evlenmemişse babasının koruması altında, evlenmişse kocasının gözetiminde, kocası ölmüşse ailede olan diğer erkeklerin sorumluluğundaydı.

(Sowerby, 2012: 87). Demokrasinin merkezi olan Atina'da kadınlar ne mülk ne de miras sahibi olabiliyordu. Ancak kadınların toplum hayatında biraz daha iyi bir yere sahip olduğu Sparta'da kadınlar mülk ve miras sahibi olabiliyordu. Boşanma işlemi ise kadın için çok güçleştirilmişti. Erkek ise karısını kolayca boşayabiliyordu. Kaynaklara göre üst sınıftan kadınların bile sosyal hayatı gayet kısıtlıydı. Evin içinde her türlü işi onlar görüyordu. Kadının dışarı çıkmasının gerekli olduğu durumlarda ise mutlaka yanında bir tanıdık bulundurmak zorundaydı. Ancak bu durum bile onların saygınlıklarının sorgulanmasına neden olabiliyordu. Dışarı çıkabilen nadir kadınlar ise aşırı fakir olup çalışmak zorunda kalanlar ile Sami Asurlardaki olduğu gibi fahişelerden oluşmaktaydı. Diğer önemli bir nokta ise Greklerde kadınların eğitim-öğretim alma hususunda hiçbir değerleri bulunmamaktaydı (Roberts, 2011: 194).

Antik Çağ'da kadın, bu seviyede kısıtlı bir hayatı yaşarken, İskit Türklerinin kadınları, toplumda yüksek bir saygı ve statüye sahip olmuşlar ve el üstünde tutulmuşlardır. Buna şahit olan diğer kavimler ise İskit-Türk kadınlarını, bunca haklara sahip olduğu sürece erkeklerle birlikte yaşayamayacak kadar farklı bir insan türü, gerçek olamayacak kadar mitik varlıklar olarak görüp, efsanevi Amazonları yaratmışlardır. Tüm bu durum, Antik Çağlardaki Türk erkeklerinin kadınlarına ne denli önem verdikleri ve onları sosyal hayatın tüm alanlarında kendileriyle eşit görmelerinin sonucudur. Bu gerçekler günümüzde kadın hakları bağlamında örnek alınacak ve referans gösterilebilecek bir olgu olarak görülmelidir.

Dr. Eren KARAKOÇ,

Gazi Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Bilim Dalı,
bigherakles@windowslive.com

Alıntı Kaynak: AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ Sayı: 61 Mayıs – Haziran 2017.

Kaynaklar:

- ♦ Anthony, D. W., (2007). *The Horse, the Wheel, and Language: How Bronze-Age Riders from the Eurasian Steppes Shaped the Modern World*. New Jersey: Princeton University Press.
- ♦ Belier, W. W., (1991). *Decayed Gods: Origin and Development of Georges Dumezil's "Ideologie Tripartite"*. Leiden: Brill Academic Publishers.
- ♦ Brooks, B. A. (1923). *Some Observations Concerning Ancient Mesopotamian Women*. *The American Journal of Semitic Languages and Literatures*, The University of Chicago Press Stable 39, (3) :187-194,
- ♦ Davis-Kimball, J., Bashilov, V. A. and Yablonsky, L. T. (1995). *Nomads of the Eurasian Steppes in the Early Iron Age*. Berkeley, CA: Zinat Press.
- ♦ Diodorus, Siculus, (1989). *Bibliotheca Historica*. (Translated by. C. H. Oldfather). London: Harvard University Press.
- ♦ Durmuş, İ. (1996). *Massagetler*. Bilig. 3,89.
- ♦ Epitome, 2.4. translated, with notes, by the Rev. John Selby Watson.
- ♦ London: Henry G. Bohn, York Street, Convent Garden (1853)
- ♦ Fialko, E. E. (1991). *The female burials with weapons among the Scythians. Kurgans of the steppe Scythia*. Moscow: Editorial Naukova Dumka,
- ♦ Gnaeus, Pompeius, Trogus, (1853). *Epitome*. (Translated by. J. S. Watson). London: York Street, Convent Garden.
- ♦ Grousset, R., (1989). *The Empire Of The Steppes*. New Jersey: Rutgers University Press.
- ♦ Guliaev, V. I. and Savchenko E. I. (1998). *Novyi mogyl'nik skyphskogo vremeni na territorii Srednego Dona (New graveyard of the Scythian times at the territory of Middle Don)*. *Rossiyskaya Arkheologiya (Russian Archaeology)*, 4: 119-29.
- ♦ Herodotos, (2011). *Tarih* (çev. M. Ökmen). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları. (Eserin orijinali 1885'de yayımlandı).
- ♦ Homeros, (1998). *İliad*. (Translated by. S. Butler). London: Orange Street Press.
- ♦ Johns-Blay, K., (1997). *Women and War in the Indo-European World*. Sanct-Peterburg: Nestor.

- ♦ Kopylov, V. P. (1992). Burials of the Fifth Century BC at the Elizavetovskaya Graveyard on the Don River: Cimmerians and Scythians. Melitopol.
- ♦ Lorre, N., Goodrich, Q. and James, A., (2004). The Trojan Epic: Post Homerica. (First Edition). Baltimore: John Hopkins.
- ♦ Miroshina, T. V. (1995). Monuments Of Eurasia Of The Scythian-Sarmatian Epoque. Moscow: Institute Of Archeology Publishing.
- ♦ Philostratus, (2002). On Heroes. (Translated by. J. K. Berenson and E. B. Aitken). Houston: Society of Biblical Society.
- ♦ Pliny The Elder, (1855). Naturalis Historia. (Translated by. J. Bostock). Perseus Digital Library.
- ♦ Plutarch, (1977). Parallel Lives. (Translated by. A. H. Clough and J. Dryden). New York: Modern Library.
- ♦ Roberts, J,M,. (2011) Dünya Tarihi, (Çev. İ. Erman) İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- ♦ Rolle, R., (1989). The World of the Scythians. Berkeley: University of California Press.
- ♦ Sinor, D., (1990). The Cambridge History Of Early Inner Asia Vol. 1. New York, NY.: University Of Cambridge Press.
- ♦ Sowerby, R. (2012) Yunan Kültür Tarihi, (Çev. Ö. Umut Hoşafçı.), İstanbul: İnkılap Yayınları.
- ♦ Strabo, (1961). Geography (Translated by. H. L. Jones). Massachusetts: Harvard University Press.
- ♦ Tannahill, R. (1992). Sex in History. London: Little, Brown Book Group.
- ♦ Terenozhkin, A. I. and Illynskaya, V. A., (1983). Scythia in the Seventh to Fourth Centuries BC. Kiev: Naukova Dumka.

İnternet Kaynakları

Hippocrates Cipeç/URL:
<http://classics.mit.edu/Hippocrates/airwatpl.mb.txt> Son Erişim Tarihi: 10.10.2014.

[I] <http://classics.mit.edu/Hippocrates/airwatpl.mb.txt=date>, 20.08.2014. Taryhy makalalar